

Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky
Odbor Parlamentný inštitút

Edícia: Porovnávacie analýzy

18/2020

Právne ukotvenie participatívnych rozpočtov vo vybraných krajinách sveta

Vypracovala: Ing. Anna Kováčiková, Odbor Parlamentný inštitút

Schválila: Mgr. Natália Švecová, riaditeľka Odboru Parlamentný inštitút

Bratislava

24. november 2020

Anotácia:

Materiál sa venuje vývoju a súčasnému stavu participatívneho rozpočtovania ako formy participatívnej a inkluzívnej demokracie vo vybraných krajinách Latinskej Ameriky, USA a Európy. Analýza poukazuje na prax týchto krajín so zavádzaním participatívneho rozpočtu a ich skúsenosti s právnou úpravou participatívneho rozpočtu.

Kľúčové slová:

participácia, participatívny rozpočet, participatívne rozpočtovanie, občania, samospráva

Postavenie Odboru Parlamentný inštitút definuje § 144 zákona NR SR č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, podľa ktorého Parlamentný inštitút plní informačné, vzdelávacie a dokumentačné úlohy súvisiace s činnosťou NR SR a jej poslancov. Súčasťou odboru je aj Oddelenie Parlamentná knižnica a Oddelenie Parlamentný archív.

V rámci informačnej činnosti Odbor Parlamentný inštitút vydáva spravidla tieto informačno-analytické materiály:

V oblasti vzdelávania Odbor Parlamentný inštitút zastrešuje úvodné inštruktážne semináre najmä pre novozvolených poslancov, účasť Kancelárie NR SR na parlamentnej rozvojovej spolupráci určenej pre zahraničné parlamenty, stážový program pre študentov vysokých škôl, ako aj ďalšiu vzdelávaciu, prednáškovú a publikačnú činnosť.

Materiál slúži výlučne pre poslancov Národnej rady Slovenskej republiky a zamestnancov Kancelárie NR SR a nemôže v plnej miere nahrádzať právne alebo iné odborné poradenstvo v danej oblasti. Údaje, použité v materiáli, sú aktuálne k dátumu jeho zverejnenia. Zverejňovanie materiálu je možné iba so súhlasom Odboru Parlamentný inštitút a autorov.

Obsah

Úvod.....	4
Latinská Amerika	5
Brazília	5
Peru.....	6
Dominikánska republika	7
Panama.....	7
Ekvádor.....	7
USA.....	8
Európa.....	8
Portugalsko.....	10
Poľsko.....	12
Taliansko.....	15
Slovensko.....	16
Záver	18
Použité zdroje.....	20

Úvod

Participatívny rozpočet (ďalej len „PR“) je nielen jedným z najobľúbenejších nástrojov participácie, ale aj jedným z najefektívnejších demokratických nástrojov, ktorý umožňuje občanom priamo sa zapojiť do rozhodovania o prerozdelení časti verejných zdrojov, ktoré mesto, obec, alebo vyšší územný celok pre účely PR vyčlení. Proces participatívneho rozhodovania otvára nový typ verejnej diskusie medzi občanmi a subjektami verejnej správy nielen o realizácii konkrétnych navrhnutých projektov, ktoré iniciovali občania, ale najmä o budúcej vízii a podobe mesta či územia tak, ako to vidia jeho obyvatelia. PR sa vo svete uplatňuje na lokálnej, regionálnej i národnej úrovni.

Priekopníkom v zavádzaní PR bola Brazília v osemdesiatych rokoch minulého storočia, odkiaľ sa tento proces rozšíril na všetky kontinenty. Rozšírenie PR vo svete pochádza z kombinácie miestnych a medzinárodných faktorov. Tento proces funguje hlavne tam, kde existuje široká škála aktérov ako sú medzinárodné inštitúcie, miestne samosprávy, nadnárodné siete, médiá, sociálne hnutia a predovšetkým skupiny jednotlivcov, ktorí sa špecializujú na tento zámer. PR sa stal aj nástrojom v boji proti nerovnostiam a sociálno-priestorovej polarizácii v mestách celej Latinskej Ameriky. V uplynulom desaťročí tiež mnoho miest v Európe, Afrike a Ázii zaviedlo participatívne rozpočty.

Zavádzanie PR vo väčšine krajín v Európe začalo prebiehať postupne až v 21. storočí. V západnej Európe mal proces spontánny proces, vo východnej Európe však PR väčšinou rozširujú medzinárodné organizácie ako napríklad Svetová banka, OSN, USAID v spolupráci s miestnymi partnermi.

V roku 2019 bol prvýkrát publikovaný Svetový atlas participatívnych rozpočtov¹, ktorý zaznamenal viac ako 11 000 existujúcich PR v 71 krajinách sveta. Ukotvenie participatívneho rozpočtu v právnom poriadku je však skôr vzácnosťou ako pravidlom. V mnohých krajinách ide o bežne zaužívaný proces, ktorý je najčastejšie upravený ako proces schvaľovania PR na lokálnej úrovni. Právny základ PR majú zakotvený len v niekoľkých málo krajinách.

V prvej časti materiálu sme sa zamerali na históriu vzniku PR a právne ukotvenie PR vo vybraných krajinách Latinskej Ameriky. V nasledujúcich častiach poukazujeme na skúsenosti so zavedením participatívneho rozpočtu v USA a v Európe. Súčasná situácia so zavádzaním PR na Slovensku je uvedená v poslednej časti materiálu.

¹ The World Atlas of Participatory Budgeting. Dostupné online: <https://www.pbatlas.net/pb-world-atlas-2019.html>, citované 1.10.2020

Latinská Amerika

Latinská Amerika je oblasťou, kde niektoré krajiny prijali zákony o PR s rôznym rozsahom kompetencií pre samosprávy. Zákony o účasti občanov na PR v niektorých štátoch zakotvili implementáciu PR všetkými regionálnymi, krajinskými a obecnými vládami ako povinnosť. V niektorých krajinách sú tieto zákony len všeobecné a nedefinujú konkrétny postup PR a ani neurčujú jeho metodiku (napr. v Ekvádore).

Prvou krajinou na svete, ktorá prijala zákon o PR bolo Peru, kde prijali zákon o PR v roku 2003. Zákon vyžaduje, aby všetky vlády na nižšej ako národnej úrovni zaviedli PR. Dominikánska republika je druhou krajinou na svete, ktorá vyvinula vnútroštátny legislatívny proces, ktorý poveruje všetky obce, aby vykonali PR.

Brazília

V Brazílii sa proces participatívneho rozpočtovania začal počas prvých rokov demokratizácie a decentralizácie po ukončení vojenskej diktatúry v roku 1985. Ústava Brazílie z roku 1988 iniciovala proces decentralizácie a daňových reforiem, ktoré vytvorili fiškálny priestor pre obce, aby mohli zverejňovať informácie o svojich investičných rozhodnutiach. S rýchlym nárastom obyvateľstva sa verejnosť začala angažovať hlavne so zámerom sociálnej spravodlivosti pre predtým zanedbávané sociálne-znevýhodnené skupiny.

Porto Alegre

V roku 1989 brazílske mesto Porto Alegre vyvinulo model účasti na rozpočte, ktorý sa medzinárodne stal známym ako „participatívne rozpočtovanie“. Ide o nový systém prípravy mestského rozpočtu prostredníctvom priameho hlasovania ľudových zhromaždení. Samospráva vyzvala obyvateľov, aby priamo rozhodli o tom, ako využiť časť verejného rozpočtu. Porto Alegre uskutočnilo participatívny rozpočet ako súčasť verejnej politiky v období vysokej miery inflácie, korupcie a chudoby.

Aj keď spočiatku boli ťažkosti spojené s fiškálnymi obmedzeniami, participatívny rozpočet sa postupom času systematizoval, vytvorila sa metodika ročného cyklu príprav a postupne sa rozšíril nielen do ďalších miest Brazílie, ale aj do iných štátov Latinskej Ameriky.² Trinásť brazílskych miest zaviedlo programy participatívneho rozpočtovania v roku 1989. Do roku 2001 implementovalo PR v Brazílii viac ako 100 miest.

² BRINDZOVÁ, Z. *Participatívne rozpočtovanie – podstata, princípy a skúsenosti*. Dostupné online: <https://www.puchovskenoviny.sk/participativne-rozpocetovanie-podstata-principy-skusenosti/>, citované 28.10.2020

Peru

Peruánska participatívna reforma decentralizácie sa objavila po desiatich rokoch autoritárskej vlády Alberta Fujimoriho, ktorý zaviedol režim charakterizovaný postupnou koncentráciou výkonnej moci, extrémnou korupciou a nedostatkom transparentnosti. Reformátori zápasili s otázkou ako riešiť hlboko zakorenené problémy s korupciou a transparentnosťou.

Zároveň v tom istom čase obhajca participatívneho rozpočtovania – Úrad pre verejné financie na Ministerstve hospodárstva a financií – začal propagovať myšlienku participatívneho rozpočtovania na celoštátnej úrovni na základe skúseností z Brazílie a v ďalších latinskoamerických mestách z 90-tych rokov 20. storočia. Na príprave právnych predpisov, ktoré by inštitucionalizovali proces participatívneho rozpočtovania na všetkých regionálnych úrovniach verejnej správy úzko spolupracoval aj výbor pre rozpočet a všeobecné účty Kongresu.

Po ročnom pilotnom programe bol v roku 2003 prijatý zákon o participatívnom rozpočte 28,056³, ktorý poveril všetky regióny na nižšej ako národnej úrovni – t. j. regióny, provinčné hlavné mestá a mestské časti – každoročne uskutočniť participatívne rozpočtovanie. Ministerstvo hospodárstva a financií malo dohliadať na tento proces a pravidelne poskytovať usmernenia a pokyny, ktoré sa týkali špecifických otázok vo vzťahu k PR.

V roku 2009 peruánska vláda zreformovala pôvodný zákon o PR. Nový zákon PR 29,298⁴, načrtáva fázy participatívneho rozpočtovania na regionálnej, provinčnej a okresnej úrovni. Úrad pre verejné financie na Ministerstve hospodárstva a financií tento proces ďalej rozvinul a pozmenil proces schvaľovania projektu, a to tak, že fáza technickej podpory, ktorú tvoria takmer výlučne štátni úradníci pre rozpočet a plánovanie, získala väčší vplyv. Pokiaľ sa dodržiava zákonný proces, každá vláda na nižšej ako národnej úrovni môže svoj proces participatívneho rozpočtovania organizovať autonómne.⁵

³ Zákon o participatívnom rozpočte, Peru (28,056), dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_28056_2003.pdf, citované 1.10.2020

⁴ Zákon o participatívnom rozpočte, Peru (29,298), dostupné v národnom jazyku online: <https://www.miraflores.gob.pe/Gestorw3b/files/pdf/9918-22526-ley-29298-modifica-ley-28056.pdf>, citované 1.10.2020

⁵ BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020

Dominikánska republika

Druhou krajinou v Latinskej Amerike bola Dominikánska republika, ktorá v tejto oblasti vytvorila konkrétne právne predpisy, presnejšie v roku 2007, vytvorením takzvaného „Mestského participatívneho rozpočtového systému“. PR získal ústavné postavenie v Dominikánskej republike v roku 2010 a bol zachovaný aj pri jej revízii z roku 2015.⁶

Právny rámec vyžaduje, aby všetky dominikánske samosprávy prijali PR a stanovuje podrobnú metodiku a opis opatrení, ktoré sa majú prijať v každej fáze procesu. Zákon definuje, že 40 % prevodov zo štátneho rozpočtu do každej obce by malo byť pridelených na PR. Občania majú právo rokovať o pláne výdavkov v rôznych formách, ktoré závisia od územného plánu. V niektorých obciach ide o otvorené diskusie, verejné fóra alebo e-účasť prostredníctvom textových správ alebo internetu.

Panama

Zákon č. 37 z roku 2009⁷ ustanovuje mechanizmy decentralizácie verejnej správy a stanovuje aj konkrétne termíny pre jednotlivé fázy prípravy PR. Zákon č. 66 (2015), ktorým sa mení a dopĺňa predchádzajúci zákon, ale zachováva obsah odkazujúci na PR.⁸

Ekvádor

Ekvádor bol štvrtou latinskoamerickou krajinou, ktorá prijala zákon v oblasti participatívneho rozpočtovania. Implementácia PR všetkými regionálnymi, krajinskými a obecnými vládami bola povinná na základe zákona o účasti občanov na PR. Zákon ale nedefinuje konkrétny postup PR a ani neurčuje jeho metodiku.⁹

⁶ Mestský participatívny rozpočtový systém. Zákon č. 170-07, Dominikánska republika. Dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_170-07_2007_.pdf, citované 1.10.2020

Ústava Dominikánskej republiky, dostupné v národnom jazyku online: http://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/constituic%CC%A7a%CC%83o_da_repu%CC%81bli_ca_2015_.pdf, citované 1.10.2020

⁷ Zákon č. 37 (2009), Panama, dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_37_-_2009.pdf, citované 1.10.2020

⁸ Zákon č. 66 (2015), Panama, dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_66_-_2015.pdf, citované 28.9.2020

⁹ Zákona o účasti občanov na PR, Ekvádor, dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_orgânica_de_participação_cidadã.pdf, citované 29.9.2020

USA

Na rozdiel od väčšiny ostatných svetových regiónov sa v USA participatívne rozpočtovanie len postupne rozbieha. Severná Amerika je regiónom, kde doposiaľ neboli podniknuté celoštátne legislatívne iniciatívy týkajúce sa participatívneho rozpočtu. Participatívne rozpočtovanie sa teda sústreďuje najmä na menšie mestá a niektoré časti väčších miest.

Proces participatívneho rozpočtu v New Yorku je najväčší v Severnej Amerike. Proces sa začal v rokoch 2011 - 2012 ako pilotný program v štyroch mestských častiach. Vo svojom šiestom ročníku (2016 - 2017) sa rozrástol na 51 mestských častí. Členovia komunity v každom okrese rozhodujú o tom, ako minúť najmenej 1 milión USD z finančných prostriedkov svojho člena mestskej rady.¹⁰ Schválená novela Charty mesta New York v novembri 2018 vytvorila novú komisiu pre občianske angažovanie, ktorá je zodpovedná za navrhnutie a implementáciu celého procesu participatívneho rozpočtu, ktorý sa začal v roku 2020.

Európa

V Európe bol proces participatívneho rozpočtovania začiatkom storočia obmedzený na hrstku malých miest, kedy niekoľko miestnych samospráv začalo testovať nové spôsoby demokratickej angažovanosti. Pokusy európskych samospráv s účasťou verejnosti na rozpočtových záležitostiach boli širšieho rozsahu ako v Latinskej Amerike. Namiesto zvyšovania sociálnej spravodlivosti sa participatívne rozpočtovanie v Európe zrodilo z potreby oživiť demokratickú účasť obyvateľov, posilniť občiansku spoločnosť, modernizovať verejné služby a bojovať proti korupcii.

Európa zohráva najmä v poslednom desaťročí hlavnú úlohu pri podpore procesov participatívneho rozpočtovania, keď sa stala regiónom s najväčším počtom prípadov zavedenia PR, konkrétne od 4 577 do 4 676, čo predstavuje asi 39 % všetkých prípadov participatívneho rozpočtu na celom svete.¹¹

Participatívny rozpočet v Európe je rozdelený nasledovne: 46 % vo východnej Európe, 46 % v južnej Európe, 5 % v západnej Európe a iba 3 % v severnej Európe. Šírenie participatívneho rozpočtu v Európe zabezpečujú rôzne typy inštitúcií: približne 62 %

¹⁰ Projekty participatívneho rozpočtu, NY, dostupné v národnom jazyku online: <https://data.cityofnewyork.us/City-Government/Participatory-Budgeting-Projects/wwhr-5ven>, citované 21.10.2020

¹¹ The World Atlas of Participatory Budgeting. Dostupné online: <https://www.pbatlas.net/pb-world-atlas-2019.html>, citované 1.10.2020

identifikovaných procesov presadzujú miestne samosprávy, zatiaľ čo približne 34 % podporujú iné subjekty.¹²

Jedným z európskych lídrov v participatívnom rozpočtovaní je Portugalsko. Portugalsko ako prvá európska krajina v roku 2008 zaviedlo PR on-line na úrovni hlavného mesta a v roku 2016 spustilo PR na národnej úrovni ako vôbec prvá krajina na svete.¹³ V strednej Európe je priekopníkom Poľsko. V roku 2009 Poľsko prijalo zákon, ktorým sa ustanovil fond (tzv. Solecki fond) na podporu PR založeného na spolurozhodovaní na miestnej úrovni. Prvé participatívne rozpočtovanie v Poľsku bolo zavedené v meste Sopoty – v roku 2011 tam bol vypracovaný, na základe aktivity zdola nahor, pilotný projekt PR.

V súčasnosti sa participatívne rozpočtovanie používa vo väčšine európskych metropol a počíta sa s tým, že ho aspoň raz vyskúšalo viac ako 3 000 európskych miest, ktoré už zahŕňajú milióny európskych občanov (ide o približný odhad, pretože počet nových PR rastie každý deň). Takýto rast podporili aj nové príležitosti, ktoré otvorila rozsiahla difúzia digitálnych technológií a sietí. V skutočnosti sa PR pôvodne uskutočňoval prostredníctvom tradičných osobných spôsobov zapojenia (zhromaždenia, cieľové skupiny, hlasovacie lístky atď.), ale za posledných 10 rokov sa jeho koncepcia – súbor pravidiel a postupov, ktoré umožňujú jeho fungovanie – preniesla aj do digitálnej sféry.

Proces participatívneho rozpočtovania závisí najmä od politického rozhodnutia zvolených zástupcov implementovať a rozvíjať PR vo svojej obci, okrese alebo oblasti. Napriek veľkému počtu prípadov so zavádzaním participatívneho rozpočtovania v krajinách EÚ nie je tento proces právne regulovaný zákonom, až na niektoré výnimky, ako je napr. Portugalsko a Poľsko.

Časová chronológia zavádzania participatívnych rozpočtov v krajinách EÚ:

- ✓ 2001: Francúzske, španielske a talianske obce zavádzajú PR.
- ✓ 2008: Lisabon sa stáva prvým európskym mestom, ktoré zaviedlo online PR.
- ✓ 2008: Združenie obcí a regiónov vo Švédsku propaguje PR.
- ✓ 2009: Poľsko prijíma zákon, ktorým sa ustanovuje fond na podporu založenia PR na spolurozhodovanie na miestnej úrovni.

¹² Tamtiež.

¹³ BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020

- ✓ 2014: Prijatím PR sa mesto Paríž stáva nositeľom najväčšieho participatívneho rozpočtu v Európe.¹⁴

Portugalsko

Podľa portugalskej ústavy z roku 1976, ktorej siedma zmena sa uskutočnila v roku 2005, je demokratické usporiadanie administratívnej štruktúry krajiny na miestnej úrovni založené na existencii takzvaných „miestnych orgánov“, ktoré majú svoj vlastný majetok, finančnú autonómiu, interných zamestnancov a nezávislosť pri uskutočňovaní miestnych referend o záležitostiach v rámci ich vlastnej jurisdikcie.

Lisabon

Od roku 2008 je Lisabon prvým európskym hlavným mestom, ktoré prijalo proces participatívneho rozpočtu na komunálnej úrovni, aby zapojilo svojich obyvateľov do vypracovania a zoradenia návrhov, ktoré majú byť zahrnuté do vopred určenej časti rozpočtu mestského zastupiteľstva.

V nadväznosti na povzbudivé výsledky prvých plachých pokusov zameraných na vytvorenie priestoru pre dialóg s občanmi prijala mestská rada v Lisabone 9. júla 2008 „Chartu zásad“ PR, v ktorej uznala potrebu „pokračovať smerom ku komplexnému modelu účasti občanov, ktorý je symbolom nového spôsobu riadenia mesta.“ Následne bol v návrhu 833/P/2008b štruktúrovaný postup spolurozhodovania pre projekty až do výšky 5 miliónov EUR, čo zodpovedá približne 5,4 % objemu financií.

Charta zásad PR bola jedným z prvých zverejnených dokumentov, kde boli stanovené pravidlá procesu prijímania PR, bola dohodnutá povaha konzultácií a hlavné ciele, ako napríklad podpora partnerstiev, ďalej bola definovaná účasť participantov a vylúčenie z účasti. PR je podľa Charty zásad založený na ročnom cykle, ktorý sa začína na jar, keď sa návrhy predkladajú online prostredníctvom webovej stránky alebo na decentralizovaných zhromaždeniach. V lete sú predložené návrhy hodnotené obecnými odborníkmi. Po lehote na podávanie sťažností je uverejnený konečný zoznam projektov. Jeseň je pre projekty hlasovacím obdobím. Ročný proces PR uzatvára verejná prezentácia úspešných projektov. Projekty sa následne začlenia do plánu činnosti a rozpočtu mestskej rady na nasledujúci rok.¹⁵

¹⁴ European Parliament. *Participatory budgeting. An innovative approach*. Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI\(2016\)573894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI(2016)573894_EN.pdf), citované 30.10.2020

¹⁵ BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020

Lisabonská mestská rada uznesením č. 226/CM/2007 schválila vytvorenie „metodiky participatívneho rozpočtovania“, ktorá uľahčuje účasť inštitúcií a obyvateľov Lisabonu na diskusii a príprave rozpočtu.

Lisabonský participatívny rozpočet (Lx-PB) bol celoštátne známy aj vďaka značnej medializácii, čím podnietil diskusie v rôznych ďalších mestách a obciach. Lisabonský proces sa stal štandardom pre rôzne podobné skúsenosti, tak v Portugalsku ako aj v zahraničí. Vniesol do medzinárodnej debaty o PR inovatívne prvky, ako napríklad použitie nových technológií na prezentáciu a zoradenie návrhov, a aj preto sa snažil zamerať na konštrukciu „viac“ európskeho modelu PR.

Participatívny rozpočet na národnej úrovni

V roku 2016 spustilo Portugalsko prípravu procesu PR na národnej úrovni ako vôbec prvá krajina na svete¹⁶ a tým poskytlo všetkým obyvateľom Portugalska možnosť spolourozhodovať o verejných prostriedkoch štátneho rozpočtu. Projekt zaviedla Agentúra modernizácie administratívy s cieľom zlepšiť dôveru medzi občanmi a priniesť ich slovo do rozhodovania. PR je založený na dvoch základných princípoch demokratického právneho štátu - zásade účasti a zásade spolupráce verejnej správy s jednotlivcami. Tieto zásady sú obsiahnuté v článkoch 266 až 268 Ústavy Portugalskej republiky.

Vo vládnom návrhu zákona, ktorým sa schvaľuje štátny rozpočet na nasledujúci rok sa presadilo aj znenie o vytvorení participatívneho rozpočtu Portugalska. Participatívny rozpočet Portugalska je v súlade s článkom 3 a článkom 165 ods. 1 písm. a) a b) portugalskej ústavy a je tiež upravený uznesením Rady ministrov č. 25/2017. V uznesení sú vymedzené technické zásady, metodika a procesné právne predpisy, ktoré sa vzťahujú na vydanie participatívneho rozpočtu Portugalska.

Portugalský participatívny rozpočet umožňuje ľuďom navrhovať projekty na investície a potom vybrať, ktoré by mali byť podporené na základe transparentného hlasovania. Proces tvorby rozpočtu pozostáva z dvoch hlavných fáz: prezentácie a podávania občianskych návrhov cez online portál participatívneho rozpočtu alebo osobne na stretnutiach, ktoré sa konajú v celej krajine. Následne prebieha fáza hlasovania, kde občania môžu hlasovať dvakrát – raz za regionálne projekty a raz za celoštátne projekty. Hlasovanie prebieha cez online portál alebo cez bezplatné SMS. Pomocou participatívneho rozpočtu majú možnosť byť vypočutí aj ľudia žijúci na vidieku, keďže majú priamy spôsob, ako participovať na tvorení opatrení.

¹⁶ Tamtiež.

V roku 2017 občania podali až 1 015 návrhov a iniciatív. Dokopy hlasovalo 78 815 Portugalcov a 38 víťazných projektov bolo implementovaných. V roku 2018 bolo návrhov už 1 418, z čoho sa hlasovalo o 692 projektoch.¹⁷

Participatívny rozpočet pre školy a mládež

V nadväznosti na národný PR vláda vytvorila v roku 2017 aj participatívny rozpočet pre školy a mládež.¹⁸

Poľsko

Zákon o účasti občanov na PR z roku 2009 bol prijatý po intenzívnom dialógu medzi poľskou vládou a organizáciami občianskej spoločnosti. Zákon priniesol balík finančných stimulov pre vidiecke a mestské oblasti, ktorý bol doplnkový k miestnemu rozpočtu. Miestne orgány mohli tieto prostriedky použiť na zvýšenie účasti občanov na rozhodovacích procesoch o rozvoji danej komunity.

Základným podkladom umožňujúcim zapojenie miestnych obyvateľov do procesu rozhodovania o rozpočtových výdavkoch miestnej samosprávy bolo ustanovenie, podľa ktorého „miestne zákonodarné orgány majú právomoc konzultovať s miestnymi obyvateľmi oblasti hlavných problémov obce“. Konzultácie s obyvateľmi sa tak považovali za formu participatívneho rozpočtovania. Uvedená nejasnosť v legislatíve spôsobovala využívanie finančných prostriedkov zo strany jednotlivých miestnych samospráv v rôznej miere a rôznym spôsobom.

Základné problémy tejto úpravy boli nasledovné:

1. Z predmetnej právnej úpravy vyplývala úplná sloboda miestnych orgánov pri rozhodovaní o vedení konzultácií. Mestské zastupiteľstvo mohlo prostredníctvom uznesenia zaviesť do rozhodovania o miestnom rozpočte konzultácie s obyvateľmi. Toto uznesenie obsahovalo podrobný postup, ktorý sa uplatňoval pri týchto konzultáciách. Ďalším možným riešením bolo schválenie uznesenia, ktoré upravovalo spôsob tvorenia návrhu uznesenia o rozpočte. V rámci tohto uznesenia (nie prostredníctvom samostatného uznesenia) bol zhrnutý opis postupu predkladania návrhov do rozpočtu samosprávy, a to buď hromadným alebo individuálnym

¹⁷ How Portugal launched the world's first national participatory budget. Dostupné online: <https://govinsider.asia/connected-gov/how-portugal-launched-the-worlds-first-national-participatory-budget/>, citované 30.10.2020.

¹⁸ Ministerský dekrét ministra školstva č. 436-A/2017, ktorým sa ustanovuje participatívny rozpočet pre školy (2017), dostupné v národnom jazyku online: www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/despacho_n.º_436-a_2017.pdf, citované 30.10.2020

spôsobom, čím sa zaviedli možnosti participatívneho predkladania projektov obyvateľmi a ich združeniami. Navyše starosta alebo prezident mohli v rámci svojich právomocí prostredníctvom nariadenia zaviesť participatívne rozpočtovanie, ktoré umožňovalo obyvateľom predkladať projekty v nasledujúcom rozpočtovom roku.

2. V praxi bola zavedená voľnosť, pokiaľ išlo o výber formy konzultácií. Forma konzultačných formulárov závisela výlučne od rozhodnutia miestneho orgánu. Nebol určený spôsob hlasovania ani stanovený počet projektov, ktoré sa mali hodnotiť. Nebol upravený ani spôsob zapojenia obyvateľov do konkrétnych fáz prípravy rozpočtu.
3. Samosprávy neboli nútené realizovať vybrané projekty. Tieto konzultácie mali podľa znenia zákona výlučne názorový charakter. Miestne orgány sa mohli verejne zaviazat' (čo častokrát aj robili), že vybrané projekty budú realizovať a budú tak plne akceptovať vôľu obyvateľov. Samosprávy si takýmto spôsobom zaručovali elimináciu politických sankcií v nasledujúcich voľbách.
4. Participatívne rozpočtovanie mohlo byť tiež prvkom politickej hry zameranej na ovplyvňovanie voličov.
5. Problémom bolo aj značné obmedzenie slobody miestnych samospráv vo vzťahu k financovaniu svojich záležitostí. Tento problém je výrazným spôsobom prepojený so štruktúrou rozpočtových výdavkov vo vzťahu k územným samosprávam, najmä so značným obmedzením slobody výdavkov z dôvodu zákonne určených prioritných (trvalých/pevných) výdavkov. V niektorých obciach viac ako 3/4 výdavkov vyplývajú zo zákonných predpisov, ktoré je nutné vyplácať na tento účel.
6. Ďalším problémom bolo chýbajúce formálne oddelenie rozpočtu občanov od celkového rozpočtu - čo spôsobovalo, že miestne orgány často považovali jednotlivé projekty vybrané v rámci konzultačných procesov za súčasť väčších komplexných projektov. To malo za následok zníženie transparentnosti realizácie projektov, najmä vo vzťahu k financovaniu.
7. Problémom bolo aj vymedzenie účastníkov konzultačných postupov. Cieľom participatívneho rozpočtovania je zapojenie všetkých obyvateľov do konzultačných procesov. Vymedzenie osôb, ktoré sa mohli zúčastniť na konzultáciách, bolo do istej miery problematické. Časť samospráv obmedzila takúto možnosť iba na osoby s formálnym pobytom v danej oblasti, prípadne obmedzuje vek osôb, čo je v rozpore s vyššie uvedeným princípom.¹⁹

Nový zákon z roku 2018

Zmeny zavedené zákonom o PR z 31. januára 2018 sa týkali uznania PR ako „osobitnej formy sociálnych konzultácií“. V súlade s týmto zákonom obyvatelia každoročne v rámci PR

¹⁹ BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020

prostredníctvom priameho hlasovania rozhodujú o časti výdavkov z rozpočtu obce, ktoré sú potom súčasťou uznesenia obce o rozpočte obce.

Zásadný význam, ktorý zabezpečuje spoľahlivosť procesu, je ustanovenie, že miestne orgány nemôžu v rámci rozhodovania o návrhu uznesenia o rozpočte odstrániť alebo do značnej miery zmeniť a doplniť úlohy vybrané v rámci participatívneho rozpočtu. To znamená, že vybrané projekty by sa mali realizovať.

Okrem toho boli zavedené nariadenia týkajúce sa väčších miest, v ktorých je vytvorenie PR povinné. Zákon určil že, zaručená minimálna výška finančných prostriedkov, ktoré sa majú minúť v rámci PR, by nemala byť nižšia ako 0,5 % výdavkov obce, zahrnutých v poslednej predloženej správe z realizácie rozpočtu.

V rámci právomocí miestnych orgánov zostalo právo vymedziť uznesením požiadavku, ktorú by mal daný projekt PR splniť. Znamená to, že miestny orgán špecifikuje formálne požiadavky, ktoré musia predkladané projekty dodržiavať, napr. počet podpisov obyvateľov podporujúcich daný projekt, zásady posudzovania predložených projektov, technickú uskutočniteľnosť, formálne náležitosti, ako aj zásady hlasovania, a ďalšie. V Poľsku je teda základnou otázkou rozhodnutie danej obce o zavedení postupu konzultácií. Takéto rozhodnutie sa obvykle prijíma raz ročne pre daný finančný rok. Takýto prístup umožňuje každoročné úpravy pravidiel tvorby PR na základe vyhodnotenia predchádzajúcich rozpočtov, konzultácií s obyvateľmi alebo iných významných faktorov.

Druhou fázou je výzva na predkladanie projektov. V závislosti od prijatého riešenia môžu výzve predchádzať školenia organizované pre vedúcich projektov, všeobecné školenia, diskusie a informačné stretnutia pre obyvateľov atď. Okrem toho v niektorých obciach sú okrem obyvateľov oprávnení predkladať svoje projekty aj združenia a iné organizácie. Ďalším riešením, ktoré sa využilo v menšej miere, bolo predkladanie návrhov úloh mestskými úradníkmi, avšak z hľadiska myšlienky PR má s ním v skutočnosti len málo spoločného. V niektorých obciach sa už vo fáze vytvárania projektov objavila možnosť konzultovať formálne-koncepčné záležitosti týkajúce sa obsahu projektov s úradníkmi, aby sa zabránilo vytváraniu nerealizovateľných alebo formálne nesprávnych projektov. Ďalšou fázou je posúdenie predložených projektov. Vzhľadom na to, že žiadatelia v tomto štádiu nemajú tendenciu presne odhadnúť investičné náklady, je v tejto fáze možné vykonať zmeny vo výpočtoch finančných nákladov spojených s realizáciou projektov.

Konečnou fázou celého procesu je hlasovanie. V závislosti od veľkosti obce sa môže konať tradičným spôsobom alebo online spôsobom. O počte hlasov, ktoré sa majú zapojiť do hlasovania, rozhoduje prijatá koncepcia o PR. V závislosti od predpokladaných kritérií sú

projekty umiestnené do rebríčka, kde sú umiestňované projekty, ktoré získali najväčší počet hlasov.²⁰

Taliansko

V Taliansku sa v roku 2005 uskutočnili prvé kroky k posilneniu práva občanov na účasť v rozhodovacích procesoch na regionálnej úrovni. Konkrétne to bolo v Toskánsku, kde sa v roku 2005 začala rozsiahla diskusia o prvom zákone, ktorý mal upravovať princípy účasti občanov v rozhodovacích procesoch. Guvernér Toskánska Claudio Martini – inšpirovaný skúsenosťami na Svetových sociálnych fórach v Bombaji a Porto Alegre – súhlasil s vytvorením právneho rámca na posilnenie podpory účasti a jeho transformáciou v prierezovej rutine pre všetky regionálne politiky.²¹

Od roku 2005 do roku 2007 participatívna politika zapájala členov miestnych samospráv, organizácií a verejnosti prostredníctvom workshopov, verejných čítaní, elektronických mestských stretnutí atď. Dvojročný proces vyvrcholil regionálnym zákonom č. 69/2007²² o účasti občanov na participatívnych procesoch. Regionálny zákon č. 69/2007 je prvý regionálny zákon o účasti verejnosti v Taliansku. Jeho základný princíp (po mnohých diskusiách) spočíva vo viere, že účasť občanov je základným ľudským právom, a preto je povinnosťou verejných inštitúcií poskytnúť potrebné metódy a nástroje, „aby bola táto účasť efektívna“. Prostredníctvom tohto zákona mala regionálna vláda vytvoriť stimuly potrebné na prijatie participatívnych procesov a rozvoj participatívnej kultúry vo všetkých lokalitách a na všetkých administratívnych úrovniach v jej jurisdikcii.

Zákon č. 69/2007 ustanovil aj vytvorenie „orgánu na podporu účasti“²³ – čo je nezávislý orgán poverený rozvojom participatívnej kultúry, poskytovaním finančných prostriedkov (približne 750 000 EUR ročne) a podporou sociálneho dialógu prostredníctvom pravidelných výziev na predkladanie projektov trikrát ročne.

Postupne sa proces participatívneho rozpočtu rozšíril aj na iné regióny. Podobný zákon bol prijatý v roku 2010 (zákon č. 3/2010) v regióne Emilia Romagna.

²⁰ Tamtiež.

²¹ Open Toscana - Partecipa Toscana, dostupné v národnom jazyku online: <https://open.toscana.it/>, citované 10.10.2020

²² Zákon č. 69/07, Taliansko, dostupné v anglickom jazyku online: www.consiglio.regione.toscana.it/partecipazione/documenti/l_r69_2007_English.pdf, citované 10.10.2020

²³ Tuscany's Regional Authority for Participation (APP), dostupné v národnom jazyku online: <http://www.consiglio.regione.toscana.it/oi/default?idc=47>, citované 15.10.2020

Účinnosť regionálneho zákona č. 69/2007 skončila 31. decembra 2012, s tým, že zákon bol koncipovaný ako experiment, ktorý sa má vyhodnotiť. Po zložitom období, v ktorom sa zdalo, že regionálna vláda nemá záujem o predĺženie platnosti tohto zákona sa opäť začalo diskutovať o PR. Výsledkom bolo schválenie nového regionálneho zákona č. 46/2013, ktorým sa posilnili niektoré povinnosti regionálnej vlády. Tento druhý regionálny zákon (č. 46/2013)²⁴ posilnil potrebu regionálnych verejných diskusií o veľkých infraštruktúrnych projektoch. Došlo k rozšíreniu právneho rámca o účasti z regionálnej úrovne na celoštátnu úroveň, pričom sa prijal dekrét o povinnom využití verejnej diskusie pri navrhovaní verejných infraštruktúr vo výške 200 000 až 500 000 000 EUR.

Slovensko

Prvá skúsenosť s participatívnym rozpočtom na Slovensku sa datuje do roku 2011 a spája sa s Bratislavou. O jeho zavedenie sa zaslúžilo občianske združenie Utopia, ktorému sa v roku 2010 podarilo pre tento zámer získať dvoch vtedajších kandidátov na primátora. Napriek tomu, že z volebného programu primátora Milana Ftáčnika vyplynul návrh vyčleniť z rozpočtu 1 % výdavkov na priame prerozdeľovanie občanmi, tento zámer sa nepodarilo naplniť. Realizácia občianskych projektov z participatívneho rozpočtu sa v jednotlivých ročníkoch stretávala s mnohými problémami. Niektoré z projektov sa podarilo úspešne dokončiť, niektoré sa realizovali čiastočne a niektoré vôbec. Nespokojní účastníci z procesu postupne odišli. Participatívny rozpočet v Bratislave v roku 2014 zanikol. Aj napriek nie príliš zdarnému koncu, je táto vôbec prvá skúsenosť s participatívnym rozpočtom na našom území pre ďalší vývoj participatívnych rozpočtov v samosprávach kľúčová. Nastavila štandard modelu, ktorý s obmenami nasleduje prevažná väčšina slovenských samospráv a poskytuje dôležité lekcie, z ktorých možno čerpať a ktoré treba mať na mysli už pri zvažovaní samotnej implementácie participatívneho rozpočtu do života samosprávy.

Na území Slovenska dnes zaznamenávame približne tridsiatku skúseností a pokusov o zavedenie participatívnych rozpočtov do života miestnej územnej samosprávy. V rokoch 2011 – 2014 evidujeme spolu šesť skúseností lokálnych samospráv o zavedenie participatívneho rozpočtu do praxe. V nasledovnom období rokov 2015 – 2018 možno hovoriť o ďalších dvadsiatich štyroch skúsenostiach, pričom takmer dve tretiny z nich spadajú do obdobia posledných dvoch rokov. Aj tieto čísla dokazujú, že záujem slovenských samospráv o participatívne rozpočtovanie rastie exponenciálne. Okrem skúseností miestnych územných samospráv zaznamenávame tri živé skúsenosti s participatívnym rozpočtovaním na úrovni

²⁴ Zákon o regionálnej verejnej diskusii a propagácii k vypracovaniu regionálnych a miestnych politík, Taliansko, dostupné v národnom jazyku online: <http://www.consiglio.regione.toscana.it/upload/AUTORIT%C3%80%20PARTECIPAZIONE/documenti/legge-2013-00046.pdf>, citované 15.10.2020

regionálnej územnej samosprávy, z prostredia Trenčianskeho, Trnavského a Bratislavského samosprávneho kraj.²⁵

Legislatíva a participácia

Právna úprava na Slovensku explicitne neupravuje právo občanov, občianskych združení či neziskových organizácií podieľať sa na tvorbe participatívneho rozpočtu, na druhej strane však túto spoluprácu nevylučuje.

Splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti má postavenie poradného orgánu vlády Slovenskej republiky a zodpovedá za dve základné agendy: „Iniciatívu pre otvorené vládnutie“ a „Konceptiu rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku“.

V rámci národného projektu: Participácia - Participatívne rozpočty a samosprávy sa Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti venuje aj problematike PR v oblastiach participatívny rozpočet a samospráva, participatívny rozpočet a školy a participatívny rozpočet a štát. Projekt: Participácia - Participatívne rozpočty a samosprávy sa vďaka samostatnej pracovnej skupine, ktorá sa venovala téme zavádzania participatívnych rozpočtov do prostredia územnej samosprávy, otvoril verejnú diskusiu na tému, či je potrebné formalizovať proces zavádzania participatívnych rozpočtov v samospráve vo vzťahu k obecnému a mestskému zastupiteľstvu, verejnosti, či orgánom kontroly? Či je potrebné iniciovať právnu úpravu, ktorá sprítomní existenciu participatívnych rozpočtov v slovenskej legislatíve? V októbri 2019 sa konala samostatná konferencia Participatívne rozpočty v praxi, ktorá ponúkla detailnú prezentáciu o rozdieloch medzi dotačnou schémou a participatívnym rozpočtom, ktorú pripravila prezidentka Asociácie komunálnych ekonómov SR Eva Balážová. Druhá prezentácia patrila téme: čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet a ako formálne ošetriť jeho prijatie v prostredí mesta, obce, či kraja, spracovaná Kristínou Babiakovou z Via Iuris.²⁶

Postupujeme linky na niektoré analýzy:

- Brutovská, G. a Marošiová, L. *Participatívne rozpočty v praxi. Prípadová štúdie zo siedmych samospráv na Slovensku*. Online na: https://www.dvepercenta.sk/mala-assignacia/wp-content/uploads/2019/06/Participativne-rozpocety-v-praxi_fin-2.pdf

²⁵ Metodika hodnotenia procesov participatívneho rozpočtovania pre mapovanie skúseností s participatívnym rozpočtovaním v prostredí miestnej územnej samosprávy na Slovensku, dostupné online:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/vystupy_np_parti/Metodika%20hodnotenia%20procesov%20participativneho%20rozpocetovania_Alexandra%20Hrabino_va.pdf, citované 20.10.2020

²⁶ MV SR, Splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, dostupné online:

https://www.minv.sk/?ros_my, citované 23.10.2020

- Babiaková, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Online na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf
- Netreba všetko formalizovať, alebo čo by znamenala legislatívna úprava participatívneho rozpočtu. Online na: <https://mailchi.mp/b9cb8aad3aa2/netreba-vetko-formalizovalebo-o-by-znamenala-legislatvna-prava-participativneho-rozpocetu?e=9016a714f1>

Záver

Participatívne rozpočtovanie je forma participatívnej a inkluzívnej demokracie, kde sa členovia komunity učia, debatujú a uvažujú o prideľovaní verejných zdrojov. Z Brazílie, kde sa PR stal nástrojom v boji proti nerovnostiam a sociálno-priestorovej polarizácii, sa participatívne rozpočtovanie rozšírilo aj na ďalšie kontinenty v rôznych podobách, ktoré sú prispôsobené pre dané politické, ekonomické, sociálne a kultúrne prostredie.

Európa zohráva, najmä v poslednom desaťročí, hlavnú úlohu pri podpore procesov participatívneho rozpočtovania, stala sa regiónom s najväčším počtom prípadov zavedenia PR.

Napriek tomu, že v súčasnosti je PR v Európe dosť rozšírený, právny základ participatívneho rozhodovania je zakotvený len v niekoľkých krajinách (napr. Portugalsko, Poľsko, Taliansko). V súčasnosti je participatívne rozpočtovanie bežne zaužívaný proces, ktorý je najčastejšie upravený ako proces schvaľovania participatívneho rozpočtu na lokálnej úrovni.

Zo skúseností vo svete možno zhrnúť:

- prijatie osobitného právneho rámca automaticky nezabezpečuje účinnosť PR, čo napríklad dokazujú počiatočné skúsenosti v Peru (v Peru krátko po vytvorení vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré ukladali povinnosť na nižšej než národnej úrovni rozvíjať túto prax, úspech participatívneho rozpočtovania ustúpil samotnému formálnemu postupu, stal sa iba formalitou, chýbal mu obsah a schopnosť prispôbiť sa konkrétnej situácii v obci);
- právny rámec síce formálne nemení spôsob participatívneho rozpočtovania, ale mení jeho charakter a môže sklzánuť do rutinných postupov, nie je tvorivý a inovatívny;
- PR môže byť predmetom politického boja;
- ak je právna úprava PR príliš rigidná, obce strácajú možnosť variácie postupov a možností;
- pre malé obce sa stáva rozhodovanie o PR problematické a nevyužiteľné;

- do hlasovania o PR sa zapája málo ľudí, následne vyvstáva otázka jeho legitimacy. Na tomto mieste je preto potrebné uvažovať o stanovení minimálneho počtu hlasov;
- projekty nemajú politickú podporu;
- problémom je aj skutočnosť, že priama demokracia prichádza do konfliktu so zodpovednosťou volených zástupcov – zastupiteľskou demokraciou, pričom je potrebné citlivo hľadať dobré vyváženie týchto práv.²⁷

²⁷ BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020

Použité zdroje

1. BABIAKOVÁ, K. Čo by znamenala legislatívna úprava pre participatívny rozpočet? Dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/denniky/Legislativa%20a%20participativny%20rozpocet.pdf, citované 26.10.2020
2. BRINDZOVÁ, Z. *Participatívne rozpočtovanie – podstata, princípy a skúsenosti*. Dostupné online: <https://www.puchovskenoviny.sk/participativne-rozpocetovanie-podstata-principy-skusenosti/>, citované 28.10.2020
3. European Parliament. *Participatory budgeting. An innovative approach*. Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI\(2016\)573894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI(2016)573894_EN.pdf), citované 30.10.2020
4. *How Portugal launched the world's first national participatory budget*. Dostupné online: <https://govinsider.asia/connected-gov/how-portugal-launched-the-worlds-first-national-participatory-budget/>, citované 30.10.2020.
5. Mestský participatívny rozpočtový systém. Zákon č. 170-07, Dominikánska republika. Dostupné v národnom jazyku online: https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_170-07_2007_.pdf, citované 1.10.2020
6. Ministerský dekrét ministra školstva č. 436-A/2017, ktorým sa ustanovuje participatívny rozpočet pre školy (2017), dostupné v národnom jazyku online: www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/despacho_n.º_436-a_2017.pdf, citované 30.10.2020
7. Open Toscana - Partecipa Toscana, dostupné v národnom jazyku online: <https://open.toscana.it/>, citované 10.10.2020
8. Metodika hodnotenia procesov participatívneho rozpočtovania pre mapovanie skúseností s participatívnym rozpočtovaním v prostredí miestnej územnej samosprávy na Slovensku, dostupné online: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/vystupy_np_parti/Metodika%20hodnotenia%20procesov%20participativneho%20rozpocetovania_Alexandra%20Hrabinova.pdf, citované 20.10.2020
9. MV SR, Splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, dostupné online: https://www.minv.sk/?ros_my, citované 23.10.2020
10. Projekty participatívneho rozpočtu, NY, dostupné v národnom jazyku online: <https://data.cityofnewyork.us/City-Government/Participatory-Budgeting-Projects/wwhr-5ven>, citované 21.10.2020
11. The World Atlas of Participatory Budgeting. Dostupné online: <https://www.pbatlas.net/pb-world-atlas-2019.html>, citované 1.10.2020
12. Tuscany's Regional Authority for Participation (APP), dostupné v národnom jazyku online: <http://www.consiglio.regione.toscana.it/oi/default?idc=47>, citované 15.10.2020

13. Ústava Dominikánskej republiky, dostupné v národnom jazyku online:
http://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/constituic%CC%A7a%CC%83o_da_repu%CC%81blica_2015_.pdf, citované 1.10.2020
14. Zákon č. 37 (2009), Panama, dostupné v národnom jazyku online:
https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_37_-_2009.pdf, citované 1.10.2020
15. Zákon č. 66 (2015), Panama, dostupné v národnom jazyku online:
https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_66_-_2015.pdf, citované 28.9.2020
16. Zákona o účasti občanov na PR, Ekvádor, dostupné v národnom jazyku online:
https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_organica_de_participacao_cidadã.pdf, citované 29.9.2020
17. Zákon o participatívnom rozpočte, Peru (28,056), dostupné v národnom jazyku online:
https://www.pbatlas.net/uploads/7/0/6/1/70619115/lei_28056_2003_.pdf, citované 1.10.2020
18. Zákon o participatívnom rozpočte, Peru (29,298), dostupné v národnom jazyku online:
<https://www.miraflores.gob.pe/Gestorw3b/files/pdf/9918-22526-ley-29298-modificalei-28056.pdf>, citované 1.10.2020
19. Zákon o regionálnej verejnej diskusii a propagácii k vypracovaniu regionálnych a miestnych politík, Taliansko, dostupné v národnom jazyku online:
<http://www.consiglio.regione.toscana.it/upload/AUTORIT%C3%80%20PARTECIPAZIONE/documenti/legge-2013-00046.pdf>, citované 15.10.2020
20. Zákon č. 69/07, Taliansko, dostupné v anglickom jazyku online:
www.consiglio.regione.toscana.it/partecipazione/documenti/l_r69_2007_English.pdf, citované 10.10.2020